

ירידתו הכפולה של שמשון לעזה

הזר ארבל

- א. מבוא
- ב. סיפור הירידה לעזה והקשיים העולים ממנו
- ג. בחינת אישיותו של שמשון
- ד. "היא ישרה בעיני"
- ה. נקודת התפנית בסיפורי שמשון
- ו. הנשים בחיי שמשון כייצוג תקופתי
- ז. ביאור סיפור הירידה הכפול לעזה
- ח. סיכום

א. מבוא

דמותו של שמשון¹ היא אחת מהדמויות המרתקות והמורכבות ביותר בתנ"ך, ורבים עמלו במשך השנים לפענח את חידתו הגדולה מכל - חידת אישיותו - בעזרת ליקוט שבירי רמזים מבין סיפוריו המופלאים. האתגר המרכזי בהבנת דמותו של שמשון הוא הכפילות המהותית שבה, המעוררת בנו את הרושם שחושך ואור משמשיין בה בערבוביא. מצד אחד, שמשון הוא השופט היחיד ואולי גם המנהיג היחיד בתולדות עם ישראל - להוציא ירמיהו (ירמיהו א, ה) - שהוקדש מלידה לממש את התוכנית ה-לוהית ושחייו יועדו מתחילתם להגשים את רצון ה'. עוד טרם לידתו של שמשון נשלח מלאך אל הוריו, לא פעם אלא פעמיים, כדי להורות להם כיצד לגדל את הבן המיוחד שעתיד להיוולד להם.

בנוסף, שמשון הוא האדם היחיד בתנ"ך, על פי פשטי המקראות, שנבחר להיות נזיר - להים מלידה ושנזירותו מלווה אותו מיומו הראשון ועד ליום מותו.

זאת ועוד, בין תיאורי גבורתו המופלאים מציג בפנינו התנ"ך לא פעם, כי אם פעמיים, תפילות שנשא שמשון לה', בהן הוא מבטא את הכרתו בגדולת ה' ומשייך לו את ניצחונותיו הכבירים על הפלישתים. תפילות אלו מעידות על צד רוחני עמוק בשמשון, היודע מהו המקור לכוחו ומכיר בכך שהוא רק כלי בתוכנית ה-לוהית הגדולה.

מצד שני, כאשר אנו קוראים על התנהלותו של שמשון ועל מעשיו, אנו מתקשים לראות מימוש של הפוטנציאל הרוחני שלו. שמשון מגלה קרבה גדולה לפלישתים ומעביר את רוב ימיו בעריהם - קרבה שהתורה עצמה גינתה מחשש שתוביל לעבודה זרה ולהתבוללות (שמות לד, טו-טז). יתר על כן, מגיל צעיר מגלה שמשון משיכה אל בנות הפלישתים

¹ דמותו של שמשון (וכך גם הדברים המובאים במאמר) מתוארת בשופטים יג-טז.

ירידתו הכפולה של שמשון לעזה

ומבקש לשאת מהן אישה. משיכתו לבנות הפלישתים מהווה מוטיב חוזר לאורך כל סיפוריו – המגיע לשיאו בשכיבתו עם אישה זונה בעיר עזה – אותו סיכמו חז"ל בקביעה: "שמשון הלך אחר עיניו" (סוטה ט, ב). קביעתם של חז"ל רומזת לפסוקים המוכרים בפרשיית ציצית: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם" (במדבר טו, לט), וכך היא עומדת על הבעייתיות הרבה שבדבר ועל יחסם השלילי לעניין. חלק יצרי וחומרי זה שבאישיותו של שמשון מנוגד מהותית לאישיות הנשגבה שתיאר המלאך להוריו של שמשון, ומתנגש עם תפיסתו הרוחנית את המציאות.

הכפילות באישיותו של שמשון התמיהה פרשנים וחוקרים רבים במשך הדורות, ובמאמר זה ננסה גם אנו לפתור את חידת שמשון ולפענח את אישיותו הנדירה. את עיונו נתחיל בסיפור קצר המופיע בפרק טז, המהווה, כפי שנטען בהמשך, נקודת מפתח מרכזית וחשובה להבנת אופיו של שמשון, ודרכו ננסה להאיר את פעולותיו של שמשון בשאר סיפוריו.

ב. סיפור הירידה לעזה והקשיים העולים ממנו

סיפורנו קצר מאוד, שלושה פסוקים אורכו, והוא מתאר את ירידתו של שמשון לעזה, אחת מערי הפלישתים. סיבת הירידה אינה ידועה לנו, ופנייתו של שמשון לשטח פלישתי מובהקת תמוהה במיוחד לאור העובדה שזמן מה קודם לכן הוא שרף את שדותיהם והיכה אלף מהם בלחי חמור.

תחילה נציג את פסוקי המקרא ולאחר מכן נעמוד על תוכנם:

וילך שמשון עזתה וירא שם אישה זונה ויבא אליה: לעזתים לאמר בא שמשון הנה ויסבו ויארבו לו כל הלילה בשער העיר ויתחרשו כל הלילה לאמר עד אור הבקר והרגננו: וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתפיו ויעלם אל ראש ההר אשר על פני חברון:

(שופטים טז, א-ג)

בסיפור יורד שמשון אל עזה, רואה שם אישה זונה ובא אליה. הפלישתים תושבי עזה שומעים על כך ומבקשים ללכוד את שמשון, אך מאחר והם אינם יודעים היכן בדיוק הוא נמצא הם מחליטים לטמון לו מלכודת ולארוב לו בשערי העיר - אותם נהגו לסגור ולנעול בכל לילה כדי למנוע כניסה של שודדים וחיות רעות - ולהכות אותו כשיצא בבוקר לדרכו. זוהי תוכנית מוצלחת ביותר, משום שבעולם העתיק כל מי שרצה לצאת מעיר כזו או אחרת היה חייב לעבור דרך שעריה, ולכאורה מבחינה זו שמשון איננו יוצא מן הכלל. ההחלטה מתקבלת, המלכודת מונחת והפלישתים ערוכים במקומותיהם, ממתנינים ומחרישים עד שיעלה הבוקר.

בנקודה זו משנה העלילה את כיוונה במפתיע. במקום להתעורר בבוקר כצפוי שמשון קם באמצע הלילה ממשכבו ומחליט לעזוב את העיר. כאשר הוא מגיע אל שערי העיר הנעולים הוא לא ממתין שיפתחו אותם אלא מנצל את כוחו הפיזי הרב כדי לעקור אותם ממקומם ויוצא מהעיר כשהם על גבו. שמשון מעלה את השערים עד לראש ההר שעל פני חברון, ממנו יוכלו כולם לראות אותם בקלות, ומותיר מאחוריו את העיר עזה פרוצה ופגיעה ואת הפלישתים מאוכזבים ומתוסכלים.

סיפור קצר זה אופייני לרצף סיפורי שמשון ותואם את דמותו כפי שהוצגה בפנינו עד כה. שמשון, הגיבור המיתולוגי העוצמתי, ניצב פעם נוספת כנגד האויב הפלישתי האכזר המבקש ללכוד אותו, ופעם נוספת הוא מנצל את כוחו הפיזי הרב כדי לשטות בו ולהוכיח לכול שאין מכשול המסוגל לבלום אותו ואין תחבולה שתוכל להכניע אותו. לכאורה, זהו סיפור גבורה יהודית פשוט, שנוסף אל סיפורי התנ"ך כדי להאדיר את דמותו של שמשון ולתרום למיתוס הגיבור העברי שנוצר סביבו.

אבל, קריאה מעמיקה של הסיפור מעלה מספר קשיים הנוגעים להתנהגותו של שמשון ולהתנהגותם של הפלישתים. כאשר שמשון מגיע אל שערי העיר היינו מצפים לקרוא כיצד הוא מגלה על מארבם של הפלישתים, מכה בהם שוק על ירך ולאחר ניצחונו עוקר את שערי העיר כאקט של השפלה מוחלטת. אבל, בפועל לא מתרחש מפגש כזה, והפלישתים הממתנים אינם מוזכרים אפילו. תוכניתם של הפלישתים לא רק סוכלה, אלא נעלמה לחלוטין מהסיפור, ואנו לא שומעים כלל על מעשיהם - או עליהם עצמם - במהלך האירוע ולאחריו. איננו יודעים אם הפלישתים ניסו לתקוף את שמשון ולבלום אותו, אם ברחו באימה כשראו אותו מניף את שער העיר הכבד על כתפיו או שפשוט נרדמו והחמיצו את בריחתו של שמשון. בשלב זה הפלישתים נעלמים מהסיפור לגמרי. קשה להניח שמשון לא הבחין בפלישתים או שהם לא הבחינו בו, משום שכתוב בפירוש שהם ארכו לו בשערי העיר שאותם הוא עקר בחצי הלילה, ואם כן לא ברור מדוע בחר שמשון להתעלם מהפלישתים ופשוט הלך לו לדרכו כשהשערים על כתפיו.

זאת ועוד, לעומת סיפורי עימותיו הקודמים של שמשון, בהם תוארו בפירוט מחשבותיו ורגשיו לבו של שמשון ביחס לפלישתים - ואף הוזכר שיר ניצחון קצר שבו הילל שמשון את גבורתו - בסיפורנו שמשון לא מתייחס בדיבור או במחשבה להתגברותו על הפלישתים והוא כלל לא מזכיר אותם. לכל אורכו של הסיפור נסקר שמשון במבט חיצוני שאינו מסוגל לחזור אל מחשבותיו ולגלות מדוע לא התעמת עם הפלישתים, או מה הייתה מטרת עקירת שערי העיר - מה שמותיר מקום רב להשלמות ולניחושים. מדוע ירד שמשון אל עזה מלכתחילה? האם הוא ידע שהפלישתים מבקשים את נפשו ולכן קם בחצי הלילה? האם

עקירת השערים נועדה להפיל מורא על העזתים, להשפיל אותם או רק לאפשר מבחינה טכנית את יציאתו מהעיר? על כל זאת התנ"ך סותם ולא מפרש, ואנו נותרים אובדי עצות.

ג. בחינת אישיותו של שמשון

כדי לפתור את הקושי הזה ולהבין את מעשיו של שמשון אנו נדרשים להבין את התמונה הגדולה ולעמוד על הבעיה המרכזית בסיפורי שמשון, אותה הזכרנו לעיל – חידת אישיותו של שמשון. כדי לעמוד על אישיותו של שמשון נחזור לשתי נקודות בסיפוריו הקודמים, ודרכן ננסה לשפוך אור על מעשיו ומניעיו.

כידוע, לפני לידתו של שמשון התגלה מלאך אל אמו וגילה לה שהיא הרה ושהבן שבבטנה עתיד להיות נזיר-להים. המלאך הורה לאישה כיצד עליה ועל בעלה לגדל את הבן שייולד להם והוסיף שבנם "יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים" (שופטים יג, ה). כלומר, שמשון עתיד להתחיל את מלחמתם של ישראל במשעבד הפלשתי - האויב החזק ביותר שניצב מול עם ישראל במשך כל תקופת השופטים, אותו הצליח רק דוד המלך למגר² - אך לא לסיים אותה. הוריו של שמשון ממלאים את מצוות המלאך ולאחר זמן נולד להם בן, בו מתחילה רוח ה' לפעם.

השנים עוברות ושמשון גדל והופך לבחור צעיר. במהלך שיטוטיו הוא מגיע אל העיר הפלשתית תמנה ורואה שם אישה מבנות פלשתים, אותה הוא רוצה לשאת לאישה. כאשר הוריו שומעים על כך הם מתנגדים לרצונו ומציעים שישא אישה מבנות ישראל, אך שמשון מתעקש ומפציר באביו שייקח לו אותה: "כי היא ישרה בעיני" (שופטים יד, ג). התעקשותו של שמשון נראית לנו משונה ואף בעייתית, שהרי התורה מתנגדת בחריפות לנישואין עם עמי הארץ ורואה בהם מדרון חלקלק שעלול להביא את האדם לידי עבודה זרה וקלקול מוסרי – חשש שנוכח במיוחד אצל העם הפלשתי הערל ועובד האלילים. בנוסף, הפלשתים הם משעבדיהם האכזריים של עם ישראל במשך כל השנים האחרונות, וקשה להבין מדוע מבקש שמשון להיקשר עמם בקשרי נישואין.

את התשובה לשאלה הזו מספק לנו המקרא בפסוק הבא, כאשר מספר הסיפור מגלה לנו כי: "ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים" (שופטים יד, ד). פסוק זה צופן בתוכו משמעות כפולה, ולא ברור האם מבקש התואנה הוא שמשון שרוצה לנקום בפלשתים על אכזריותם כלפי בני עמו או שמא הקב"ה, שמטה את ליבו של שמשון אל הפלשתים כדי שיוכל באמצעותו להעניש אותם על מעשיהם הרעים. לשאלה הזו

² המלחמה המתמשכת של ישראל בפלשתים, על עליותיה ומורדותיה, מתוארת רבות בספר שמואל (בנוסף לכמה אזכורים בספר שופטים ובספר מלכים). ראו: שופטים ג; י; שמואל א ד; יג-יד; יז; יח; כג; כח; לא; שמואל ב ה; ח; כא; מלכים ב יח.

חשיבות גדולה, והכרעה בה לכאן או לכאן תעצב את קריאתם של אירועים רבים בהמשך סיפורי של שמשון.

ניתן לטעון ששמשון מודע לתפקיד שהוטל עליו מלידה ובמשך כל חייו הוא מבקש להתקרב אל הפלישתים כדי לנקום בהם ולהתחיל את הושעת ישראל מידם – הבנה שמאירה את כל מעשיו העתידיים באור חיובי מאוד ומחייבת אותנו לחפש בכל פעם את התחבולה שנוקט שמשון כדי להכות באויביו. מנגד, ייתכן ושמשון הוא אדם יצרי, כוחני ורדוד שאינו מודע לייעודו ה-לוהי ופועל מתוך דחפים פרימיטיביים בלבד. משיכתו של שמשון לבנות הפלישתים נובעת מתוך הסתכלות מינית ואסתטית בלבד והוא מעוניין להיטמע בחברה הפלישתית מתוך חוסר אכפתיות לאחיו העבריים. במהלך ישיבתו עם הפלישתים נוצרים חיכוכים בינו ובינם ולאחר שפגעו בו מספר פעמים מחליט שמשון לצאת למלחמה אישית כנגד העם הפלישתי ולנקום בהם על העוולות האישיות שעשו לו. במהלך מלחמתו משתמש שמשון בכוחו הפיזי הרב כדי להעניש אותם על רשעותם ואגב כך מקל את עולם מעל בני עמו הסובלים. לפי קריאה זו שמשון משמש כשליח ה' להכות בפלישתים ממש כפי ששימשה ממלכת אשור מטה זעמו של ה' בתקופת בית ראשון (ישעיהו י', ה, ועוד) – מבלי להיות מודע לעניין ותוך אינטרסים ושיקולים אישיים. אם כן, שתי הקריאות הללו מוליכות אותנו בשני כיוונים שונים עקרונית, ואנו נדרשים להחליט איזה מהם מקובל עלינו בטרם נעיין בפרטי סיפוריו של שמשון.

לעניות דעתנו, אף על פי שניתן להחיל את הפרשנות השנייה שהצגנו בסיפורי שמשון, קריאה מעמיקה שלהם נוטה דווקא לפרשנות הראשונה ורומזת לנו ששמשון מודע לייעודו ה-לוהי ופועל בכל עת מתוך כוונה להושיע את בני עמו. בשניים מסיפוריו אנו יכולים לראות כיצד לצד ניצחונותיו המרשימים על הפלישתים מגלה שמשון לא פעם ענווה גדולה ופונה אל ה' לעזרה. כך למשל, מתחנן שמשון אל ה' לאחר שהיכה אלף פלישתים בלחי חמור שמצא ומבקש ממנו שיושיע אותו מהצמא הגדול שתקף אותו: "ויצמא מאד ויקרא אל ה' ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדלה הזאת ועתה אמות בצמא ונפלתי ביד הערלים" (שופטים טו, יח). שמשון יודע שאל לו לייחס את הישגיו המרהיבים לעצמו והוא מכיר בכך שכוחו בא לו מאת ה'. שמשון מכנה את עצמו עבד ה', כינוי שמגלה את ענוותנותו ומעיד על כוונתו הפנימית למלא במעשיו את רצון ה' ולקדם את תוכניתו. ובאמת, תפילתו של שמשון נענית וה' בוקע את המכתש שבלחי ומספק לו מים.

פנייה נוספת של שמשון לה' מתרחשת בסוף חייו (שופטים טז, כח), כאשר הוא עומד לפני המון פלישתי מריע כשהוא עיוור ומוחלש, ובזכותה מזכה אותו ה' במעשה גבורה אחרון

ירידתו הכפולה של שמשון לעזה

שגובה מהפלישתים מחיר כבד ביותר. הכרתו של שמשון בגדולתו של ה' ובתפקיד שהוא נדרש למלא מעידה על אישיותו המרוממת וסותרת את דימוי פרא-האדם הכוחני והאלים שהצגנו לעיל, המחפש כל חייו נשים ולחימה כדי לספק את יצריו הנחותים. ונזכיר, אל יהיו תפילותיו של שמשון קלות ערך בעינינו ומובנות מאליהן. בתיאור מצבם של עם ישראל בתחילת סיפורי שמשון (יג, א) נעדרת שוועתם של בני ישראל המעונים אל הקב"ה, המופיעה בשאר סיפורי השופטים ללא יוצא מן הכלל, וחסרונה מבליט את חולשתם הרוחנית של העם באותה העת ואת התרופפות הקשר בינם וביין-לוהיהם – שפלות שכנגדה עומדות תפילותיו של שמשון ומעניו של ה' כביטוי לקשר האמיץ ביניהם ולקרבה הרבה שחש שמשון כלפי ה'.

ד. "היא ישרה בעיני"

לאחר שהצגנו את קריאת הסיפור הנכונה לדעתנו נעמוד על הקושי המרכזי בה. אם אישיותו של שמשון הייתה מרוממת וקדושה כפי שטענו, וכל מעשיו היו מוכוונים למילוי תפקידו כשופט ומושיע של עם ישראל, מדוע הוא נמשך כל כך אחר בנות הפלישתים? כיצד ייתכן שנפשו של אדם תהיה קרובה כל כך לה' מצד אחד ומצד שני תעבור על אחד מהאיסורים החמורים ביותר שמזכירה התורה? את השאלה הזו שואל גם המלבי"ם:

למה סבב ה' שמשון נזיר - להים יקח אשה מבנות פלשתים, וכי לא היה אפשר שימציא עילה אחרת שיתגרה שמשון בפלשתים מבלי שיחלל קדושתו?

(מלבי"ם שופטים יד, א)

והוא משיב:

ואביו ואמו. שרצו למנעו מזה: לא ידעו כי מה' היא כי תואנה הוא מבקש. שינקם אח"כ בפלשתים. ומה שלא סבב ה' סבה אחרת, לזה משיב כי פלשתים מושלים בישראל, ואם היה מתגרה עמהם אז היו שופכים חמתם על ישראל, לכן סבב שיחשבו שהשנאה של שמשון היא בעבור אשתו, לא בעבור שחרה לו על ממשלתם על ישראל אחיו.

(מלבי"ם שופטים יד, ד)

כלומר, לפני שמשון יצא במסע נקמה כנגד הפלישתים הוא הגיע למסקנה שפעולותיו מסוכנות מאוד עבור בני עמו והן עתידות להגביר את איבתם של הפלישתים כנגד בני ישראל ולעורר פרץ של פעולות תגמול שיסכנו את חייהם של חפים מפשע. לכן החליט שמשון לנקוט בדרכי עורמה ולהתקרב אל הפלישתים עד שיהפוך לאחד מהם, ואחר כך לצאת למלחמה "אישית" נגדם בעקבות סכסוכים אישיים ועוולות שיעשו לו. כך לא יוכלו

הפלישתים לקשור את מעשיו לבני ישראל ולא יחשדו שפעולותיו נובעות ממניעים לאומיים. לצורך התקרבותו אל הפלישתים שם לו שמשון את בנותיהם למטרה, וכך טשטש את זהותו העברית ואת מניעיו האמיתיים. על פי הסבר זה מסביר המלבי"ם מדוע בחר שמשון באישה פלישתית שאיננו מכיר ושאותה רק ראה (שופטים יד, א), וכך מתפרשים גם דבריו של שמשון לאביו: "[...] אותה קח לי כי היא ישרה בעיניי" (שם פסוק ג). שמשון לא מזכיר את אהבתו הרגשית לאישה או את משיכתו האסתטית אליה, ואף לא מתייחס לאופייה או לתכונותיה הטובות. טיעונו היחיד הוא שהאישה "ישרה בעיניו" – כלומר, מהווה אמצעי מתאים למימוש תוכניותיו. אף שאביו ואמו לא ידעו על כוונתו הנסתרת, ופירשו את דבריו כמציאת חן סתמית, נראה שיש לדבריו משמעות כפולה.

ובאמת, לאחר שהתקרב שמשון אל הפלישתים הוא מוציא את תוכניתו לפועל ומתחיל לחרחר ריבים בינו וביניהם. תחילה שמשון חד חידה בלתי אפשרית למרעיו בחתונה, חידה שפתרונה תלוי בהכרת אירוע ספציפי וחד-פעמי מחייו, אותו לא גילה אף להוריו, מתוך כוונה לדחוק אותם אל הפינה ולעורר את כעסם. לאחר שהפלישתים מאיימים על אשתו שתגלה להם את פתרון החידה ומוסרים אותו לשמשון הוא קם בחמת זעם ומכה שלושים פלישתים באשקלון כדי שיוכל לשלם למרעים את הפרס לחידה. הריגתם של שלושים אנשים בגלל רמאות בפתרון החידה נראית לנו לא-פרופורציונלית, אך לאור ההסבר שהצענו ברור שמדובר בזעם מעושה מצד שמשון, שמנצל את חוסר הגינותם של הפלישתים כדי להכות בהם מכה כואבת ולקדם את תוכניותיו. ראייה לדבר היא שאפו חורה בו רק אחרי שהוא מכה בפלישתים, ולא לפני (שופטים יד, ט), מה שמעיד על תגובה מחושבת שלאחר מעשה.

זמן מה לאחר מכן חוזר שמשון לבית חמיו ומבקש לשוב אל אשתו, אך זה מספר לו שמסר אותה כבר לאיש אחר. חרון אפו של שמשון בוער בו והוא פונה לשדות הפלישתים ומבעיר אותם באמצעות שלוש מאות שועלים. כאשר הפלישתים שומעים על כך הם מחליטים להעניש את חמיו של שמשון ואת אשתו לשעבר בגלל הרעה שהביאו עליהם, והם שורפים אותם חיים. בשלב זה היינו מצפים שהסיפור יסתיים, לאחר שכל האשמים נעשו כגמולם, אך כאשר שמשון שומע על כך הוא זועם שוב ומכה בפלישתים שוק על ירך.

גם כאן זעמו של שמשון אינו ברור כלל וכלל, שהרי פעולותיהם של הפלישתים נבעו מתוך ניסיון לרצות את שמשון ולקיים בחמיו הבוגדני משפט צדק – ואם כן, מדוע מעשיהם כה מכעיסים אותו? אלא שבהתאם לתוכניתו מחפש שמשון לא צדק אלא הזדמנויות להכות בפלישתים רבים ככל שיוכל, והוא מנצל את הפילוג שבין הפלישתים כדי להכות בהם שוב ושוב, פעם בתור בעל נבגד השונא את אשתו על בגידתה ונוקם בשלטון המושחת שאפשר

זאת ופעם בתור בעל נבגד שאשתו האהובה נלקחה ממנו על ידי אותו שלטון מושחת. כך מציג שמשון בכל פעם אינטרסים שונים כדי לקדם את מטרתו האמיתית – פגיעה כואבת ככל האפשר בעם הפלישתים ונקמה בהם על השעבוד הכבד שהטילו על בני עמו – כל זאת מבלי להיחשב כגורם ישראלי המבקש נקמה ולעורר את הפלישתים לפעולות תגמול כנגד עם ישראל³.

ה. נקודת התפנית בסיפורי שמשון

תוכניתו של שמשון עולה יפה, והוא מצליח להכות בפלישתים מספר פעמים ולהפיל בהם חללים רבים. אבל, בתוכניתו של שמשון טמון מרכיב מסוכן, ההתקרבות לבנות הפלישתים וההתערות בתרבותן, ורכיב זה מוביל בסופו של דבר למפלתו. כפי שצינו לעיל, שמשון בחר בבנות הפלישתים כאמצעי להתקרב אל הפלישתים ולטשטש את זהותו העברית כדי שזו לא תעורר את חשדם וכעסם. זוהי דרך מסוכנת ביותר, והיא דורשת משמעת ושליטה עצמית ברמה גבוהה כדי שהאמצעי לא יהפוך לאחר זמן למטרה.

ייתכן וזו הסיבה שבגללה נקבעה נזירותו של שמשון עוד טרם לידתו. הנזיר נדרש לשליטה עצמית גבוהה כדי לשמר את מצבו הרוחני הנשגב ועליו להיזהר שלא לשתות יין ולא להסתפר. גם שמשון, שבחר בדרך עקלקלה ומפותלת כדי להשיג את עמו, נדרש לשמור על תודעה רוחנית גם כאשר הוא חי בקרב הפלישתים הערלים ונשוי לאחת מבנותיהם – מציאות מורכבת וקשה שמסוגלת לפורר ולמוסס בנקל את הקשר בינו ובין -לוהיו ועמו ולגרום להתבוללותו בקרב הגויים – ולכן נקבעה נזירותו עוד מלידה. סוג נזירות זה ייחודי בין סוגי הנזירות השונים בכך שהיא אינה מוגבלת בזמן ולא ניתן להפר אותה, כך שהיא עתידה ללוות את שמשון לאורך כל חייו ולשמש לו תמרור המזכיר לו את ייעודו ומונע ממנו להיטמע בתרבות הפלישתית.

אך למרות הזהירות הרבה ולמרות הנזירות, מתחילה המשיכה לפעול את פעולתה, ושמשון מתחיל לסטות מדרך הישר ולנטות אחר עיניו ואחר לבבו. הרמז הראשון לכך מופיע בפסוק כ' בסוף פרק ט"ו, בו מסכם התנ"ך את חייו של שמשון עד לאותה העת במשפט האופייני לספר שופטים: "וישפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה". בדרך כלל מופיע משפט זה בסוף חייו של השופט כסיכום לפועלו וכדי לתאר את ההשפעות שהיו למעשיו, אך כאן נכתב פסוק זה באמצע חייו של שמשון, הן מבחינה מציאותית והן מבחינה הסיפור המסודר, בין פרקים י"ד-ט"ו ופרקים ט"ז-י"ז. מה משמעות הדבר?

³ להרחבה אני ממליץ לקרוא את מאמרו של הרב אלחנן סמט - "הפטרת נשא - המכלול הסיפורי של שמשון", באתר הישיבה.

הסבר אפשרי לתופעה הזו הוא שהסיכום בא לסמל קו פרשת מים בחייה של הדמות המתוארת, ממנו משתנים חייה בצורה דרמטית. דוגמה לדבר מופיעה בפרק ט' בספר שופטים, המתאר את תקופת שלטונו של אבימלך בן גדעון. לאחר שאבימלך תפס את המלוכה בכוח ורצח את אחיו, ולאחר שיותם, האח האחרון שנותר בחיים, נושא את משל העצים, מסכם התנ"ך את שלטונו של אבימלך: "וישר אבימלך על ישראל שלש שנים" (שופטים ט, כב). גם מיקומו של סיכום זה נראה משונה, ולכאורה היה ראוי לסכם את תקופת שלטונו של אבימלך רק לאחר מותו, אך סיכום זה נועד להבדיל את חלקו הראשון של הפרק, בו עולה אבימלך לגדולה, מחלקו השני, בו מתחילה מפלתו של אבימלך עד מותו - כפי שנכתב מיד לאחר מכן: "וישלח - להים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו בעלי שכם באבימלך" (שופטים ט, כג).

על פי הסבר זה נוכל ליישב גם את הקושי בסיפורי שמשון, ולטעון שעד נקודה זו מילא שמשון את תפקידו נאמנה וניצל את קרבתו לפלישתים כדי לנקום בהם על מעשיהם, ומכאן והלאה מתחילה הידרדרותו המוסרית ונטייתו אחר עיניו שהובילה בסופו של דבר למפלתו.

ו. הנשים בחיי שמשון כייצוג תקופתי

רמז נוסף לתפנית הזו בחייו של שמשון מיוצג באמצעי ספרותי נוסף, דרכו אנו יכולים ללמוד על מניעיו של שמשון ועל הלך רוחו – הנשים בחייו. אם נבחן את רצף סיפוריו נוכל לראות שלאורך כל חיי שמשון מלוות אותו נשים שונות, המשמשות בתפקידים מרכזיים בעלילה. ברצוננו לטעון שכל אחת מהנשים הללו מייצגת שלב בחייו של שמשון ומצב נפשי שבו הוא היה שרוי באותה העת.

האישה הראשונה היא אמו של שמשון, לה נמסרת הנבואה על לידתו של שמשון ובידיה מופקדים שני סודותיו הגדולים - ייעודו המיוחד ונזירותו. אמו של שמשון מייצגת את דמותו האידיאלית של שמשון – נזיר-להים ושופט המכה בפלישתים ופותח פתח לתשועה עתידית שתסיר את עולם אחת ולתמיד מצווארו של עם ישראל הסובל. האישה השנייה היא האישה התמנית שראה שמשון, דרכה החל לממש את תוכניתו ולהתקרב אל הפלישתים. כפי שכתבנו לעיל, בשלב זה בחייו מצליח שמשון לנצל את מעמדו כדי להכות בפלישתים מכות כואבות ולהעניש אותם על מעשיהם. אבל, משלב זה ואילך מתחילה הידרדרותו.

האישה הבאה שאנו פוגשים היא האישה הזונה, ועל אף שהתנ"ך אינו מספר עליה דבר, ניתן ללמוד ממפגשו של שמשון איתה רבות מתוך השוואה לנשים האחרות בחייו. בניגוד לאשתו הראשונה של שמשון, אותה הוא ביקש לשאת משום שישרה בעיניו, כאן איננו יודעים מדוע הלך אל האישה העזתית והתנ"ך מוסר לנו רק שראה אותה ומיד בא אליה.

ניתן להציע בזהירות שמשון לא חיפש את האישה כאמצעי להתקרב לפלישתים, אלא אישה פלישתית יפה שעמה יוכל להיות. בחירתו באישה זונה מבטאת את מעברו המחשבתי מחיפוש אחר תירוץ לחיכוכו עם הפלישתים לחיפוש יופי חיצוני בלבד, מבלי להתחשב באפשרויות האסטרטגיות שקשר כזה מסוגל להניב. כלומר, שמשון אינו מכוון עוד להתקרב אל נשים פלישתיות כדי שיוכל להכות בפלישתים, אלא כדי לספק את היצר הבוער בקרבו. זאת ועוד, לאחר שמשון מסיים את ענייניו עם האישה הוא קם בחצי הלילה ועוזב את העיר, בניתוק חד וקר של הקשר איתה, שנוגד את רגשותיו העזים כלפי אשתו התמנית. מבחינתו של שמשון, לאחר שתם המפגש ותאוותו באה על סיפוקה אין לו עוד טעם להישאר בחברת האישה והוא עוזב מבלי להמתין אפילו לשחר שיעלה. כך מתחילה נפילתו של שמשון, בהפיכתו של האמצעי למטרה ובחיפוש אחר בנות פלישתים לשם המפגש ולא לצורך קידומה של התוכנית ה-לוהית.

השלב האחרון בהידרדרותו של שמשון מגיע לאחר מכן, כאשר הוא פוגש את דלילה בנחל שורק. בניגוד לאישה הראשונה, בה ראה שמשון רק אמצעי לקידום מטרתו, ובניגוד לאישה הזונה, בה ראה שמשון אמצעי למילוי תאוותו, התנ"ך מתאר לנו כיצד שמשון אוהב את דלילה (שופטים טז, ד), מה שמהווה עליית מדרגה מחיפוש אישה פלישתית למטרה מינית-אסתטית לחיפוש אחר אישה שאליה יוכל להיקשר רגשית ואיתה יוכל לחיות את חייו. בנות פלישתים אינן אמצעי אסטרטגי עוד ואינן מקור הנאה, אלא נשים שניתן לאהוב אותן ולפתח קשר רגשי כלפיהן, וכך חרגה היטמעותו של שמשון בחברה הפלישתית מגבולותיה המקוריים ותהליך נפילתו של שמשון הושלם, בהיקשרות רגשית אל האויב הפלישתי שאותו ניסה בכל כוחו למגר.

כאשר אנו קוראים על ניסיונותיה של דלילה לחשוף את מקור כוחו של שמשון אנו רואים כיצד יום אחר יום מהתל בה שמשון ו"מגלה" לה את מקור כוחו, וכיצד לילה אחר לילה היא בוחנת את דבריו ומנסה לבטל את כוחו הפיזי הרב. העובדה שמשון לא עוזב את דלילה מחשש שתגלה את מקור כוחו ולא חושד בה שהיא פועלת עבור הפלישתים מעידה כאלף עדים על אהבתו העזה כלפיה, שטשטשה את שיפוטו והותירה אותו חסר ישע בידיה. בסופו של דבר שמשון נשבר ומספר לדלילה על נזירותו, וכשהיא מגלחת את שיערו הארוך והפלישתים מורידים אותו לעזה, מגיע תהליך שקיעתו אל סופו. במהלך אותה ההתרסקות מתאר לנו התנ"ך כיצד מנקרים הפלישתים את עיניו של שמשון, מעשה שיש בו סמליות רבה, אף אם הפלישתים לא היו מודעים לה. בתחילת סיפוריו מתוארות עיניו של שמשון ככלי שבאמצעותו בחר לו את הפתח אל תוככי החברה הפלישתית בדמות האישה הפלישתית המתאימה, אך לאחר מכן הן משמשות אותו כדי לתור אחרי אישה יפה שעמה יוכל לבוא על סיפוקו, ולבסוף אף להיקשר אליה ולאהוב אותה. לאחר שעניו של שמשון

הפסיקו לשרת אותו כשופט והפכו לכלי אישי, כביכול באים הפלישתים כשלוחי ה' ומנקרים אותו, כדי שלא יוכל שוב שמשון להשתמש בהן לרעה, וכך בא הקץ על תוכניתו המורכבת של שמשון.

ייתכן וגם השלב הנוסף והאחרון בסיפורו של שמשון, שיבתו החדה אל -לוהיו ונקמתו האחרונה בפלישתים, מיוצג על ידי דמויות הנשים שבו. כאשר הפלישתים לוקחים את שמשון אל מקדש דגון במהלך חגיגות הניצחון שלהם במטרה לשחוק לו ולהלל את אלוהיהם על שמסר אותו בידיהם, מתאר לנו הכתוב את מספר האנשים ששהו במקדש באותה העת: "והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים ועל הגג כשלשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון" (שופטים טז, כז). ייתכן שאזכורן הכפול והחריג של הנשים בפסוק נועד לסיים את המהלך הארוך שהתחלנו ולסמל את המדרגה האחרונה בו. לאחר שמשון מנצל את בנות הפלישתים למטרותיו, נמשך אל יופיין, מתאהב בהן ולבסוף נוחל מפלה מידיהן, משתתפות הנשים הללו בחגיגות המציניות את תבוסתו ושמחות בה. אך זהו אינו סופו של התהליך, כיוון שמשון פונה בתפילה נרגשת ל-לוהיו ומתחנן בפניו שיאפשר לו להכות בפלישתים פעם אחת אחרונה, לנקום בהם פעם אחת נוספת על כל הרעה שעשו לו ולשלם להם לפחות על אחת מעיניו המנוקרות. -להים נענה לתפילת שמשון ומעניק לו כוח למעשה גבורה אחד אחרון – הפלת מקדש דגון על ראשי הפלישתים ועל ראשי נשותיהם, וכך ממלא שמשון את התפקיד שהוטל עליו בפעם האחרונה וממית במכה אחת פלישתים רבים יותר מאלו שהרג במשך כל ימי חייו.

ז. ביאור סיפור הירידה הכפול לעזה

לאחר שעמדנו על סוד אישיותו הכפולה של שמשון, ולאחר שסקרנו את התהליך המפותל שעבר בחייו, נחזור אל סיפור ירידתו של שמשון לעזה ונפתור את הקשיים שהצגנו בתחילת עיוננו.

כזכור, בתחילה תמהנו מדוע נעלמים הפלישתים מהסיפור כאשר שמשון מגיע אל שערי העיר, מדוע שמשון מתעלם מהם ולא מנצל את ההזדמנות להכות בהם ומדוע לא מספר לנו התנ"ך דבר על מניעיו ועל מחשבותיו של שמשון. שאלות אלה נפתרות לאור ההצעה שבשלב זה בחייו שמשון אינו פועל עוד כשליח התוכנית ה-לוהית ותחת זאת הוא תר אחר בנות פלישתים כדי למלא את תאוותו. הפלישתים נעלמים מהסיפור ושמשון אינו מתייחס אליהם משום שהם אינם מעניינים אותו עוד, ואין לו עוד עניין לנקום בהם ולהתעמת עמם. משלב זה ואילך הולך שמשון לערי פלישתים לא כדי לתור אחר דרכים נוספות להכות בהם אלא כדי לתור אחר בנותיהם היפות. ייתכן שמשון כלל לא הבחין בפלישתים המסתתרים בשערי העיר, אך גם אם הבחין בהם נראה שלא רצה כלל להילחם בהם, וכל מבוקשו היה

רק לצאת מהעיר ולשוב אל ביתו. על פי הבנה זו מסתבר שעקירת שערי העיר לא נועדה לפגוע בפלישתים אלא פשוט לאפשר את יציאתו של שמשון מהעיר מבלי שיצטרך להמתין עד הבוקר לפתיחתם הרשמית. אמנם, לאחר שעקר את השערים אנו קוראים כיצד נשא אותם אל ראש ההר שעל פני חברון וייתכן שבכך התכוון שמשון להביך ולהשפיל את הפלישתים. עם זאת, ייתכן שמעשה זה נועד אך ורק להנציח את גבורתו ועוצמתו לעיני כול, מגיע שמשתלב היטב בתיאור דמותו עד כה⁴.

לאור קריאה זו מובן גם מדוע התנ"ך אינו מתאר את הלכי רוחו של שמשון ומדוע לא מופיעות התבטאויותיו ותגובותיו של שמשון למאורעות הסיפור. שמשון אינו פועל עוד כשליח ה' אלא כאדם פרטי המחפש אחר הנאות, ולכן מחשבותיו ומניעיו אינם מעניינינו עוד והכתוב אינו טורח לתאר אותם, כיוון שאין להם עוד חלק בתוכנית ה-לוהית. שמשון יורד אל העיר, נפגש עם האישה, קם בחצי הלילה ועוזב את עזה לאחר שעקר את שערי העיר, מבלי לפעול להצלת בני עמו ומבלי להתחשב עוד בייעוד האלוקי שהוטל עליו. לאור כל זאת אולי ניתן לומר שהליכתו של שמשון לעיר עזה מתוארת בלשון "ירידה" כדי לבטא את ירידתו הגיאוגרפית מחד ואת ירידתו הרוחנית מאידך, שזו נקודת ההתחלה שלה.

ח. סיכום

במאמר זה עסקנו בדמותו של שמשון דרך סיפור ירידתו לעזה, המהווה קו פרשת מים בחייו שבו מפסיק שמשון לקדם את הייעוד ה-לוהי שהוטל עליו ותחת זאת נוטה אחר עיניו ומבקש את יופיין של בנות הפלישתים. סקרנו את התהליך המחשבתי שעובר שמשון לאורך סיפוריו ואת נטישתו ההדרגתית את תפקידו כמושיע ישראל, המיוצגת באמצעות הנשים השונות בחייו.

⁴ ניתן לראות זאת במעשי הגבורה של שמשון שלא מלווים בצליחת רוח ה'. כוחו של שמשון נמצא בו באופן תמידי, מה שגורם לו לתחושת גאווה מסוימת (המתבטאת למשל בשיר אחרי ההכאה בלחי). להצעתנו, עד כה הדבר לא פגם בתודעתו הרוחנית של שמשון וכאן הוא מצטרף להידרדרותו.